

DE DIGITALE ECONOMIE: *een belangrijke uitdaging voor de arbeidsmarkt*

De digitalisering van de economie is niet meer weg te denken uit de politieke en sociale debatten. Het betreft een nieuwe, industriële revolutie die een belangrijke uitdaging vormt en die de arbeidswereld, de productieprocessen, de economische en sociale betrekkingen in alle landen en in alle sectoren radicaal zal veranderen.

Wat houdt deze digitalisering precies in? Welke impact zal deze revolutie op de arbeidswereld hebben? Welke sectoren zullen het hardst worden getroffen? Zullen sommige arbeiders meer worden getroffen dan anderen? Hoe bereiden we er ons het best op voor en hoe versterken we vakbondsacties?

Een stand van zaken met twee experts: Christophe Degryse, onderzoeker en hoofd van de afdeling Toekomstwetenschap van het European Trade Union Institute (ETUI) en Giuseppina Desimone, adviseur van de studiedienst van het ABVV.

WAT HOUDT DE DIGITALISERING VAN DE ECONOMIE PRECIËS IN?

Christophe Degryse: “Er bestaat geen universele definitie van de digitalisering van de economie. In de eerste plaats moeten we begrijpen dat dit fenomeen op zich niet nieuw is. Het betreft een evolutie die al een dertigtal jaar aan de gang is, met de ontwikkeling van nieuwe technologieën, maar die vandaag een versnelling hoger is geschakeld. Ze wordt vaak de ‘vierde industriële revolutie’ genoemd. Onze westerse economie ondergaat al meer dan twee eeuwen lang belangrijke evoluties. De eerste industriële revolutie dateert van eind 18^e eeuw, met de uitvinding van de stoommachines. In de tweede helft van de 19^e eeuw vond de tweede industriële revolutie plaats met de uitvinding van elektriciteit, stromend water, de ontploffingsmotor, enz. De derde industriële revolutie vond niet zo heel lang geleden plaats: begin jaren '50 met de komst van de informatica en de eerste computers die een nieuw tijdperk inluiden. Er wordt vaak gezegd dat de digitalisering van de economie, met een geconnecteerde wereld, het internet der dingen, netwerken, intelligente machines of fabrieken, enz. de vierde industriële revolutie inhoudt. Ook al moeten we nog even geduld hebben om te zien of het om een échte revolutie gaat of louter over een evolutie ...”

Giuseppina Desimone:

“De digitalisering is het resultaat van drie factoren: de ontwikkeling van internet, ‘Big Data’ en het exploiteren ervan, en van mobiele apparaten zoals smartphones die ervoor zorgen dat we elkaar onmiddellijk, altijd en overal kunnen bereiken.”

Christophe: “Het is inderdaad deze combinatie van factoren die ervoor zorgt dat er opeens een nieuw economisch model ontstaat. Het internet is overal, er zijn duizenden mobiele apps, we staan constant met elkaar in verbinding, iedere

seconde worden er duizenden gegevens verspreid. Deze gegevens, die beschikbaar zijn via digitale netwerken, zijn tegenwoordig zodanig omvangrijk dat ze meetbaar worden, terwijl heel lang werd gedacht dat ze op zich waardeloos waren (zie kader).”

WELKE IMPACT HEEFT DEZE (R)EVOLUTIE OP DE ARBEIDSMARKT?

Christophe: “Er zijn twee impacttypes. Enerzijds de automatisering of robotisering van steeds complexere taken. Terwijl robots gisteren nog spieren vervingen om zware taken uit te voeren, vervangen ze vandaag onze handen voor steeds fijnere handelingen, handelingen die te precies zijn voor mensen. Dankzij digitale gegevens en de analyse ervan, zijn robots in staat om andere dan routinetaken uit te voeren, of die nu cognitief of manueel zijn. Zo staan intelligente machines in voor het onderhoud van installaties, voor logistieke taken, besturen ze voertuigen. Daarnaast voeren ze medische diagnoses uit, schrijven ze artikels, waken ze over productieprocessen, analyseren ze het consumentengedrag, enz. Anderzijds zien we hoe rond de ‘digitale platformen’ een nieuw business model ontstaat. Dit is wat de ‘platformeconomie’ wordt genoemd, met spelers uit de dienstensector zoals Uber of Airbnb, bijvoorbeeld, maar eveneens online onderaannemingen zoals Cloud-factory, Upwork, enz. Zo kunt u een beroep doen op een freelance werknemer die zich aan het andere eind van de wereld bevindt om een tekst te vertalen, gegevens te analyseren of te coderen.”

BIG DATA ?

Big Data is het geheel van (persoonlijke, commerciële, geografische...) gegevens dat beschikbaar is via digitale netwerken (zoals Facebook, online fora) maar ook via de overheid, gps-toestellen, MOBIB-kaarten, intelligente sportarmbanden, camera's, enz. Deze gegevens kunnen net zoals 'grondstoffen' geëxploiteerd worden en worden vooral gebruikt voor mobiele apps. De platformen die ze creëren, maken gebruik van algoritmes om ze om te zetten in bruikbare informatie.

WORDEN ALLE SECTOREN GETROFFEN?

Giuseppina: “Het gaat om een wereldwijd, onomkeerbaar fenomeen. Net zoals de globalisering zorgt de digitalisering voor concurrentie tussen werknemers wereldwijd. De fysieke grenzen vormen niet langer een barrière. En deze transformatie treft, in verschillende mate, alle sectoren.”

Christophe: “De verzekerings- en banksectoren hebben ten gevolge van de digitalisering al een zware tol betaald en andere diensten zoals de overheidsdiensten lopen eveneens een groot risico om

geraakt te worden. Maar ook onder andere de chemische sector en de mechanische industrie ... zullen niet gespaard blijven. De Europese automobielsector heeft lange tijd geloofd bestand te zijn tegen de concurrentie van grote hightechbedrijven zoals Google. Maar deze bedrijven bleven zich verder ontwikkelen en vandaag bestaan er geconnecteerde auto's, heuse 'computers op wielen'. Op termijn vreest de Europese automobielsector niet méér te zullen zijn dan een leverancier van mechanische stukken voor Amerikaanse start-ups die zelf zullen instaan voor de productontwikkeling ...”

WAT ZIJN DE RISICO'S VOOR DE WERKGELEGENHEID?

Christophe: "Alle studies bevestigen het: de robotisering zal gepaard gaan met het verlies van jobs. Uit sommige studies blijkt dat 47 % van de jobs in de Verenigde Staten binnen dit en 10 à 20 jaar op de helling staan, in Europa zou het gemiddeld om maximaal 54 % gaan. In werkelijkheid is het onmogelijk om precies te voorspellen hoeveel jobs er verloren zullen gaan. Een robot vervangt geen job, maar een taak. De arbeidswereld zal zich dus reorganiseren in functie van deze automatisering, dat is waarom de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO) het zelf heeft over 9 % verloren banen."

IS ER SPRAKE VAN EEN POLARISATIE VAN DE ARBEIDSMARKT? WORDT DE DIGITALE KLOOF GROTER?

Giuseppina: "Door de robotisering en de digitalisering dreigen talrijke jobs te verdwijnen. Studies en analyses tonen aan dat in het bijzonder laag- of middengeschoolden (low skilled en middle skilled) het grootste risico lopen. Bijgevolg dreigt de arbeidsmarkt zich te polariseren rond twee extremen. Enerzijds een klein aantal hypergekwalficeerde werknemers en anderzijds een massa 'uitvoerders van robots'. Deze laatsten zullen wereldwijd met elkaar concurreren en zullen bereid zijn om ondergekwalficeerde, slecht betaalde microtaken uit te voeren."

ZIJN DE GEVOLGEN UITSLUITEND ECONOMISCH?

Giuseppina: "Nee, de digitalisering heeft eveneens een impact op de werking en de financiering van onze solidariteitsmechanismen. De arbeidswereld is al verschillende decennia lang in beweging. Vroeger streefde een werknemer naar een stabiele job van onbepaalde duur en vaak bleef hij zijn hele leven lang trouw aan die job. We zien steeds meer atypische jobprofielen opduiken met parttime contacten, contracten in onderaanneming, schijnzelfstandigen. Sommige bedrijven nemen niet langer rechtstreeks personeel aan, maar werken met onderaannemers, besteden uit of doen een beroep op uitzendkrachten. De opkomst van nieuwe technologieën heeft de poort opengezet voor extreme gevallen. Digitale platformen treden in principe op als tussenpersoon, zonder daarbij toegevoegde waarde te creëren. Ze brengen, via internet, hetzij particulieren en leveranciers, hetzij werkzoekenden en opdracht-

Het zijn met name vrouwen die de gevolgen zullen dragen van de digitalisering want heel wat van hen zijn laag- of middengeschoold. Bovendien zien we nog steeds te weinig vrouwen in opleidingen of jobs in het domein van de informatie- en communicatietechnologie.

gevers met elkaar in contact. De zakelijke of arbeidsrelatie geldt uitsluitend tijdens de duur van de transactie of de periode waarin de dienst wordt geleverd. Deze nieuwe economische modellen hebben, uiteraard, gevolgen op concurrentieel, maar ook op sociaal gebied. Deze nieuwe werknemers ontsnappen – ongewild – aan het sociale vangnet van onze maatschappij."

Christophe: "Met het online uitbesteden zijn werknemers uit de hele wereld 24 uur op 24 en 7 dagen op 7 beschikbaar. Er bestaat geen arbeidscontract en iedereen is in directe loonconcurrentie met werknemers uit alle uithoeken van de wereld. Er bestaan geen collectieve verhoudingen, noch werknemersorganisaties, of een rechtstreeks contact met de werkgever. En vaak, in geval van een geschil, zijn de schikkingen niet duidelijk. Je wordt niet ontslagen, maar 'de band wordt verbroken'! Het model van digitale platformen brengt eveneens de deprofessional-

isering van bepaalde beroepen in gevaar, waar experts worden vervangen door leken (hoteluitbaters, chauffeurs, vertalers, reisagentschappen...). En in alle opzichten heeft de digitalisering eveneens een impact op het begrip 'arbeidstijd'. Vaak zien we een werkintensivering: we zijn altijd en overal bereikbaar, werknemers hebben steeds minder recht om 'gedecconnecteerd' te zijn, met als gevolg een verhoogd risico op stress en burn-out, het steeds meer vervagen van de grens tussen werk- en privéleven. Voor de bedrijfsleiding is het ook eenvoudiger om toe te zien op de werknemers en hen te controleren, waardoor ze hun vrijheid, maar ook hun vertrouwen kunnen verliezen."

WAT ZIJN DE POSITIEVE GEVOLGEN VAN DIT FENOMEEN?

Christophe: De digitalisering zou gepaard gaan met grote productiviteitsvoordelen. Dit is positief, op voorwaarde dat deze voordelen evenredig verdeeld kunnen worden. Bijvoorbeeld door de arbeidstijd te verminderen. We weten eveneens dat er nieuwe beroepen zullen ontstaan, maar het is nog in het duister tasten welke. Het spreekt voor zich dat de werknemers hulp nodig zullen hebben bij hun opleiding, maar eveneens bij aspecten waar ze geen concurrentie te verduren zullen krijgen van machines zoals organisatorische creativiteit, het verbeteren van de productieprocessen, enz. En het is nodig om te anticiperen op de verdwijning van bepaalde taken door zich te reorganiseren. Zo leidde Deutsche Bahn (de

Duitse spoorwegen) uit een studie af dat het boordpersoneel dankzij de gedigitaliseerde controle van de treinkaartjes 60 % meer tijd zou hebben. Vandaag wordt erover nagedacht hoe, veeleer dan te snoeien in het personeelsbestand, deze 60 % vrijgekomen tijd kan worden benut om de dienstverlening aan de passagiers te verbeteren. Ik denk niet dat de technologie één richting oplegt, maar de bedrijven dienen zich aan te passen.”

WAT ZIJN DE UITDAGINGEN VOOR DE VAKBONDEN?

Giuseppina: “Wij hebben heel wat uitdagingen geïdentificeerd. De eerste uitdaging betreft de nood aan een gecoördineerd antwoord van alle vakbonden op Europees of zelfs internationaal niveau, want door deze transformatie van de economie wordt de concurrentie tussen werknemers wereldwijd groter. Bovendien leidt de ontwikkeling van deze arbeidsvormen tot minder bijdragen aan de sociale zekerheid. Er zullen bijgevolg nieuwe maatregelen en nieuwe compenserende bijdragen moeten worden ingevoerd, waarbij er tegelijkertijd over gewaakt moet worden dat de sociale ongelijkheden niet toenemen. De opkomst van dit soort banen is een uitdaging voor de sociale modellen van onze ontwikkelde landen die steunen op een systeem van bijdragen die een goede sociale bescherming verzekeren (werkloosheid, ziekte, invaliditeit, enz.). Als de arbeidsrelatie wegvalt, komt dat neer op minder geïnde belastingen, wat de sociale zekerheid treft (wat dan weer de lasten op de schouders van de werknemer verhoogt). Er rijzen eveneens een aantal vragen inzake arbeidsrecht: wat is het statuut

We zien eveneens hoe nieuwe beroepen ontstaan. Zo is de smartphone nauwelijks tien jaar oud, is er een ongelofelijk ecosysteem rond deze tool ontstaan en zien we steeds meer mobiele toepassingen. Sommige zijn bijzonder praktisch en betekenen een heuse stap vooruit.

In België, net zoals in Europa, dient deze economische evolutie te worden gereguleerd en op de agenda te worden geplaatst op alle niveaus: fiscaal, sociaal, op vlak van gezondheid, van veiligheid, van de werknemers, ... De rol van de politici is van essentieel belang. En alle sectoren zijn hierbij betrokken.

van deze nieuwe werknemers, welk recht is op hen van toepassing vanuit geografisch standpunt, wie is de werkgever op gebied van aansprakelijkheid, en hoe zit het met de collectieve rechten, met intellectuele eigendom, gegevensbescherming? We zullen ons eveneens moeten buigen over de evolutie van de arbeidsvoorwaarden (arbeidsduur en -plaats, controle van de werknemers, veiligheid, enz.) en over de mogelijke transformatie van de arbeidsverhoudingen en de sociale dialoog.”

Christophe: “Ook de vakbonden zouden hierover studies moeten kunnen uitvoeren. Wij hebben nood aan exacte kennis over mogelijk, sectorspecifiek baanverlies. Hetzelfde geldt voor de creatie van jobs. En wat gebeurt er met de transformatie van bestaande jobs: welke opleidingen moeten de werknemers volgen? Hoe gaan we de werknemers begeleiden? In sommige vaardigheden zullen de werknemers ruimschoots voorbijgestoken worden door machines, maar in andere zal de mens het nog steeds beter doen: onderhandelen, technische en organisatorische creativiteit, sociale betrekkingen enz.

WELKE INITIATIEVEN WERDEN AL GENOMEN IN EUROPA EN IN BELGIË?

Giuseppina: “Op Europees niveau wordt door het Europees Verbond van Vakverenigingen (EVV) uitvoerig nagedacht over het onderwerp. Ze organiseerde al verschillende seminars en verzamelt de ervaringen van de verschillende lidstaten om tot een duidelijk standpunt te komen. Dit dossier vereist een Europese aanpak want het overstijgt de nationale belangen. In België was het een van de onderhandelingsthema’s van de sociale partners die het ontwerp-IPA sloten. De digitalisering als maatschappelijke uitdaging wordt momenteel besproken in de Nationale Arbeidsraad (NAR) en in de Centrale Raad voor het Bedrijfsleven (CRB). Het klopt evenwel dat het Belgische, complexe politieke landschap de aanpak van dit ingewikkelde dossier er niet op vergemakkelijkt... Het is van essentieel belang dat onze politici op federaal niveau optreden.”